

EGY IRODALMÁR GYERMEKKORA

*„Aki másnak vermet ás,
Maga esik bele:
Reményi s Tarján Tamás
Sírt e könyvben lele.”*

Jean-Paul Sartre biztosan megbocsátja nekem ezt a – valljuk be – kicsit gyengécske plágiumot, amelyet egyik könyve címének kiforgatásával elköttem. De óhatatlanul eszembe jutott, amikor felkérést kaptam, hogy a számomra felfoghatatlanul korán elhunyt bátyám emlékének szánt kiadványban felidézzek néhány olyan részletet közös gyermekkorunkból, amelyet későbbi élete és tevékenysége „előzményeként” látok. Nem vállalkoztam volna a feladatra, ha ez erőltetett, utólag magyarázatokat igénylő kis színesek felvillantása lenne.

Meggyőződésemmel, hogy Tamás esetében tudatos elkötelezettségről volt szó, amikor pályát, és ami fontosabb, hivatást választott. Talán bennem sem alakult ki ennyire egyértelműen eddig – hiszen miért is törtem volna a fejem ezen –, hogy a „vak is láthatta” azokat a jeleket, amelyek mind előrevetítették: e fiúból irodalmár, tanár lesz (jaj, most Arany forog a sírjában...).

És hogy miért merem ilyen határozottan kijelenteni ezt? Nos, mert Tamásban mindig is volt valamiféle ragaszkodás (hűség? elkötelezettség?) egyes dolgok, emlékek, megélt helyzetek, de még inkább meghatározó élmények, kapcsolatok iránt. És egy pillanatra visszaugorva a címre meg a mottóra: mindig volt benne hajlam a humorra, nem a harsány, bordarepszto röhögésre és röhögtetésre, hanem az iróniára (iróniára), amit a „Tarján-oeuvre” (nagyképűsködésből írom így, főként azért, mert az távol állt tőle) egészében a Reményi Jóskaival közösen írt paródia-kötetek mutatnak meg a külvilág számára legjobban.

Gödöllő – meg az irodalom

Gyermekkorunk színhelye Gödöllő. Iskolába kerülésünkig igen sok időt töltöttünk itt, aztán pedig a nyaralást nekünk szintén Gödöllő jelentette, anyai nagyszüleinknél. Gyorsan leszögezem: apai nagyszüleink is itt éltek, örmény származású nagyapám Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye első ügyvédjei közé számított, kiemelkedő virilistája volt a községnek. Kiadta, szerkesztette, főszerkesztője volt a *Gödöllői Hírlap*nak. Apám és nagybátyáim itt jártak iskolába, a premontreiek jó hírű gimnáziumában végeztek, apai nagybátyám, Bor Ambrus író, újságíró, műfordító első irodalmi szárnypróbálgatásai is Gödöllőre estek. Nyugodtan elmondhatom: Gödöllő története nem írható meg a családuknélkül, de a családukn története is elszakíthatatlanul kötődik Gödöllőhöz.

Ez a szoros kapcsolat élt tovább bátyámban is. Hiszen a Parkban meg az Egyetem előtti, Kálmán halicsi királyt (tényleg, ki tudja ma, hol volt Halics, és ki volt ez a Kálmán magyar herceg?) megörökítő szoborhoz közeli padokon olvasgattuk nagyapánkkal a *Pesti Hírlap* örök értékű, huszonnyolc filléres kötetit, a „Sárga Klasszikusokat” (copyright by nagyapánk). Vadnyugati történeteket bátor cowboyokról, akik elnyerik méltó jutalmukat, a tehéncsordát és melleleg az imádott leány kezét; Doney káplár kalandjait a Yu-

kon mellől; a pengős regények krimijeit: Jimmy Dale, az úri betörő; A csattogó redőny; itt fejtettünk keresztretjvényt (tollal, amitől szegény nagyapánk mindig kiakadt: ha hibázunk, nem lehet kiradírozni). Utóbbit annyira megszerette a bátyám, hogy a megfejtéseket (ma már leírhatom, elévült) több néven is beküldte, ezzel növelve nyerési esélyeit. Később pedig – íme, ez is a hűség egyféle megnyilvánulása! – számolatlanul készített keresztretjvényeket a legkülönfélébb újságoknak, ami a kedvtelésen kívül természetesen bizonyos jövedelmi forrást is jelentett.

Nagyobbacska korunkban szorgalmas – ezt tessék szó szerint érteni, volt, hogy heti két alkalommal cseréltünk könyvet – látogatói lettünk a községi könyvtárnak, ahová Tamás sokszor visszajárt előadásokat tartani, mert gödöllői felkérést az emlékek és a hely szeretetének okán soha nem utasított el. Nem csupán a könyvtár, a ma már Városi Múzeum és az akkor még Művelődési Ház is biztos programként húzhatta elő Tarján Tamás irodalomtörténész nevét. (A könyvtárral kapcsolatban nem mulaszthatom elmondani, hogy már jóval benn járva a felnőttkorban, nagyapánk halálát követően bátyám mesélte, egyik szereplése után a régen kicserélődött könyvtáros kollégák egyike megmutatott neki egy előre kikeresett kötetet, amely az utolsó oldalon egy tintaceruzával beírt Z betűt is tartalmazott. Nagyapánk így jelölte, hogy melyik könyvet olvasta már – íme a bizonyíték: Gödöllő tárgyiasult kultúrájában is nyomot hagyott családunk!)

Gödöllő – meg a film és a színház

A Park – így, nagybetűvel – minden gödöllői gyerek életében fontos szerepet töltött be, mert korlátlan szabadságot biztosított a játékokhoz, a kóborláshoz, de a természet felfedezéséhez is. Hiszen a Parkon átsétálva a gyermekláncfű „fejét” rá lehetett fűjni a felnőttekre, a fenyők gubicsait össze lehetett gyűjteni a nagymamának a sparherdbe, és Bábuskánk innen kaphatott gyorsan hervadó mezei virágokból csukétát is. (Nyulainknak

már messzebről kellett csorbókát hoznunk.) Mi pedig sokszor sétáltunk át, nagyapánknak ebédet szállítva a Mezőkertbe, vasárnapként meg a kastély templomának diákmiséjére menve. Ma is eszembe jut, ahogy áldoztatás táján egymásra néztünk, hogy sokan állnak-e sorban a szentostyáért, mert bizony tíz után már nem engednek be a Petőfi mozi matinéjára, és még jegyet is kell venni: *Kard és kocka*; *Rákóczi hadnagya* (a plakáton: Rákóczy), *Föltámadott a tenger* – az első filmes emlékek, a szocialista filmkészítés hazafias termékei. Talán itt kezdődött Tamás filmkritikai érdeklődése?

Az olvasás iránti szeretet és mohóság aztán messzebb vezetett. Tamást ugyanis írásra, közvetlen szerzői megnyilatkozásra inspirálta, amiben nehezen (amúgy kétszer is) megszerzett skarlát betegsége is segítette, egyszerűen unatkozott. Ceruzát ragadott, és

versbe szedte Robinsontörténetét. Gyönyörű rímeket faragott, elkápráztatta vele a családot. S megint egy meghatározó – összetett! – emlék bukkan elő: *Mindent hét lapra* című paródiakötetükben a *Kortárs* folyóirat Visszhang rovatában, a Levéltitok szerkesztői üzenetei között találjuk: „T. T. Gödöllő: »de a hajó szirtnek verődött, / Robinson lakatlan szigetre vetődött... / Éppen éjjel volt, / A lomb között csend honolt... / Robinson felmászott egy fára, / S lepihent a levélágyra.« Tizenyolc részes verses feldolgozása olvas-tán magunk is kis híján Robinsonnal tartot-tunk. A mellékalak ábrázolásában végképp *csütörtököt* mondott. Postaköltséget takarít meg, ha nem *levél-ágyon* pihen.” Ugye, nem kíván magyarázatot az idézet: T. T.; Gödöllő; gyerekkori vers – a messzi távolból jön elő 1981-ben...

Újabb remek példát kínál ugyanezen köte-tük Kálnoky-paródiája, mely *Alma Jancsi* cím-mel került a könyvbe. Tamás maga emléke-zik meg arról, hogy Gödöllőn kedvenc idő-töltésünk volt a Viktor nagybátyámtól ott-maradt *Magyar Cserkész és Zászlónk* című új-ságok olvasása (mint finoman megjegyzi itt: „melyeket csak némi túlzással hasonlítha-tunk a »Pajtás«-hoz”). Igen, egyikükben ta-láltunk rá Alma Jancsi figurájára, érdekes-sége volt, hogy „ügyes rajzolás és szakszerű hajtogatás nyomán a nevezett gyümölcsből pipázó személy alakult, s a pompás játékot színezték szökellő rigmusok. Két sor annyi kényszerű költözés között agyamban megra-gadt: »egy szép alma lepottyant, / Alma Jan-csi kipattant.«” Ismét a gyerekkor bukkan fel, múzsai ihlettel...

Felvetődik – joggal – a kérdés: de hol itt a színház? Nos, Tamás nem állt meg művészi hajlamainak versbéli kiélésében, és ehhez a továbblépéshez megint csak a kis- és na-gyobb cserkészeknek szóló újságok adtak se-gítséget. Az udvaron, a kút mint díszlet fel-használásával, kicsiny színpadot létesítet-tünk, ahol a bátyám által dramatizált korai remekműveket adtuk elő a szomszédban nyaraló néhány hasonló korú unoka hozzá-értő és szerepét átélő közreműködésével. Minden kutakodás nélkül az *Upman kapitány*

kalandjai című örökbecsű klasszikus jut eszem-be, melyet a nagyérdemű (mert azt is szer-veztünk a mohó érdeklődést tanúsító nagy-szülői körből) igen nagy tetszéssel fogadott. Bizonytal nem bánták meg azt az egy vagy két forintot, amelyet belépti díjként szedtünk és később fagyaltozásra költöttünk el.

A család

Tamás, mint említettem, bizonyos kapcsola-tokhoz kötődött, ezek egész életén át kísér-ték (igen-igen ritkán, beszélgetéseink során utalt arra, hogy néha egyes emlékek már nyomasztóan maradtak meg benne). Ilyen a családunk, a családunk története, amely – nem a dicsekvés szól belőlem – meglehe-tősen viharos élményekkel tarkított volt. En-nek taglalásától természetesen eltekintek, de a kötődést jellemző néhány villanást bemu-tatok. A nevek: a Szabó Magda-paródia (*Csa-ládi Album – Mindent hét lapra*) Riesenberger Jánosnéja apai ági dédanyámról kapta nevét, ahogy az írásban épp csak az említés szintjén felbukkanó Raymund „keresztapja” is csa-ládtag. Ugyanitt rövidke félmondatban Blaha Lujza jótékony előadásáról is szó esik. Dédanyám amatőr színjátszóként valóban találkozott Orsován Blaha Lujzával, ezt a tőle kapott réz emléktárgy őrzi (őrizte?). Az *Írtok ti így?* című – első – könyvben a jó Nyanyó név tűnik a szemünkbe – ő apai nagyanyám, aki, ahogy az „idézve van” (Esterházy!), va-lóban, kissé előkelősködve, „szervétának” hív-ta a szalvétát.

A foci és a Ferencváros

Baráti körében legendás a Fradi iránti lel-kesedése, rajongása, természetesen tagja volt a Fradi baráti körének, a meccsre szorgal-masan eljárt. (Ilyenkor néha odáig merészke-dett, hogy a régi Fradi-pálya alatti büfében enni is mert, valami pörköltfélével fordult elő, hogy mire az „állófogadásos” asztalhoz visszatért a kenyérral, egy torzonborz alak bukkan elő, és kis kenyérével érdeklődött:

tunkizhat-e. Ekkortól inkább a sör maradt...) A Ferencváros iránti szeretet és elfogultság végigkísérte egész életében, erről Reményi Jóska írt szépen nemrég. A Fradi természetesen adódott, hiszen a IX. kerületben laktunk. Mindez rám nézve hátránnyal járt, ha én is FTC-párti leszek, nincs min vitatkoznunk, én tehát a Dózsát választottam, családtagjaim és barátaim nem kis megvetésétől övezve. Rendőr csapat...

Persze a gyerekkori gombfocicsatákban is a Fradi-játékosokról elnevezett gombokat pöckölte, amikor én egy jobbfajta gombra szert tettem, nem sokkal a felfedezés után kényyszerátigazolásra került sor, a nevelési költség megfizetése nélkül. Az általa kitalált húszfilléres bajnokság azonban (a húszfillérest emlékeim szerint nyolc alkalommal kellett feldobni, a mérkőzések az NB I. csapatai között kerültek sorra, a fej és az írás az egyik, illetve másik csapathoz hozzárendelve, gyakoriságuk alapján alakult ki a végeredmény) már a fair játék szellemében zajlott: nem mindig a Fradi nyerte.

A hivatás

Aki ismerte, igazat ad nekem: bátyám élete a tanítás, az oktatás, az ismeretek átadása volt, amelyhez szervesen, észrevétlen kapcsolatokkal ízesült az irodalomtörténeti és a színházi aktivitás, lett légyen az a dramaturg szerepében vagy a másik oldalon, a színikritikus pályán. A magam példájára hivatkozva tudom érzékeltetni: én is humán indítatású vagyok, a bölcsészkarra jelentkeztem, elsőre – Piarista Gimnázium! – mindkettőket rövid úton elküldtek. Én lettem ez irányú ambícióimról, és a borászatra váltottam. Ő egyetlen pillanatnyi habozás nélkül kitarított, és a saját bevallása szerint sehol másutt meg nem szerezhető élettapasztalatokat és ismereteket nyújtó vízóra-leolvasói év után már sikeresen felvételizett magyar–orosz szakra (amiből hamar magyar–néprajz lett).

És újból hangsúlyozom, hogy bár a nyilvánosság előtt ismertségét a kritikusi, elsősorban színikritikus tevékenysége adta (volt idő, amikor a „három Tamás” fogalom volt e szakmában – Koltay, Mészáros, Tarján), igazi hivatása az oktatásban teljesedett ki. De mind az oktatásban, mind a kritikusi pályán kérelhetetlenül, megalkuvás nélkül őszinte volt, kurzusok, politikai szelek nem tudták befolyásolni véleményét. Igen, talán kicsit idejétmúlt felfogás: hűség az elvekhez...

Befejezés

A *Sírfirkák* című 1997-es kötetből idéztem mottóként a saját magukról írt (keserű?) humorral megszólaló sírverset (érdekes, most döbbenek rá: pontosan húsz év telt el megjelenése és Tamás halála között...). Befejezésül, hűen hozzá, róla költött sírfirkámmal emlékezem rá, hiszem, hogy mosolyogna, és anynyit kérdezne: már te is?

Tarján többet nem sírfirkál,
Ki tudja: ez nagy kár? kis kár?
Nekem nagy.